

BOKO HARAM:

DÜNÜ / BUGÜNÜ / GELECEĞİ¹

Uluslararası kamuoyunda ciddi anlamda ilk kez Ağustos 2011’de, Nijerya’nın başkenti Abuja’da bulunan Birleşmiş Milletler (BM) Karargâhı’na yaptığı saldırıyla gündeme gelen Boko Haram; bu tarihten itibaren özellikle kilise ve camilere düzenledikleri intihar saldırıları ve köylere gerçekleştirdikleri baskınlarla sesini duyurdu. 2014 yılında sıklıkla gerçekleşen, kız öğrencilerin okuldan kaçırılması olaylarında sorumluluğu üstlendi. Bu eylemlerden en önemlisi ise, 14 Nisan 2014’te Chibok kasabasından 276 adet kız öğrencinin kaçırılması oldu. Böylesi hassas bir konu, pek çok devlet tarafından kınandı. ABD, İngiltere, Fransa ve Çin, kaçırılan kız çocuklarının bulunması için uzmanlar göndererek destek oldu. Twitter’da #BringBackOurGirls tagıyla 9 Mayıs günü bir milyondan fazla tweet paylaşıldı. 2015 ve 2016 yıllarında da köy baskınları/katliamları ve kız çocukların kaçırılması gibi olaylarla dünya gündemine geldi. 2014 yazında Orta Doğu’da peyda olan sözde Irak Şam İslam Devleti ya da sonraki adıyla sözde İslam Devleti’ne (İD) bağlılığını açıkladı. Ardından Nijerya’nın kuzeydoğusundaki faaliyet gösterdikleri bölgeyi İD’in Batı Afrika Vilayeti ilan etti.

Bugün bir liderlik çatışması içerisindeki Boko Haram, dünyanın en kanlı silahlı terör örgütlerinden biri olarak değerlendirilmektedir.

Merkezi, Nijerya’nın kuzeydoğu bölgesi olan örgüt, kendini “Cemaat-i Ehlüs Sünne Lil Da’va vel Cihat” (Sünnet Ehlinin Davası ve Cihat Cemaati) olarak isimlendirmiştir. 2010’a kadar uluslararası toplum tarafından Yusufiyye veya Nijerya Talibanı olarak anılan örgüt, sonraları Boko Haram olarak anılmaya başladı ve bu isim bugün neredeyse ortak kullanılan bir hal aldı. Boko Haram, bölgede yaygın olarak konuşulan Hausa dilinde “Batılı olan haramdır” anlamına gelmektedir.

¹ Bu yazı, daha önce Stratejik Düşünce Dergisi Haziran 2014 sayısında yayımlanmış ve 17.06.2014 tarihinde Stratejik Düşünce Enstitüsü internet sitesinde yer alan bir başka yazının, revize edilmiş ve yeni olaylarla güncellenmiş halidir.

Ahmet Göksel Uluer, “Boko Haram,” <http://www.sde.newsdetail/boko-haram/3780org.tr/tr/>, 17.06.2014.

Boko Haram'ın Doğuşu

Örgütün ilk lideri ve sembol ismi olan Muhammed Yusuf, Çad ve Nijer'de İslami eğitim aldı. Selefilik akımının ünlü düşünürlerinden İbn Teymiyye'den etkilendi. Nijerya kökenli İzale Hareketi'nin önderi Gummi'nin öğrencisi olmasının getirisiyle Selefilik'in radikal bir yaklaşımını benimsedi.

2001 yılında Nijerya'ya dönerek Maiduguri kenti merkezli cemaatini kurmaya başladı. Boko Haram devletle ilk defa 2003 yılında karşı karşıya geldi. Maiduguri şehir merkezinin dışına, İslami prensiplere bağlı, yalıtılmış 200 kişilik bir topluluk oluşturmak üzere gidildi.

Burada buldukları sürede hükümet aleyhtarı propaganda yaptıkları gerekçesiyle polisle karşı karşıya geldiler ve 70 kişi öldü. Yusuf'un da yer aldığı büyük bir kitle Maiduguri şehir merkezine dönerek çalışmalarına burada devam etti.

2007 yılında İzale Hareketi'nin içindeki bir başka önemli kolun lideri Cafer Adem'in ölümüyle beraber İzale içerisinde, Yusuf'un savunduğu radikal Selefi görüş ön plana çıkmaya başladı. Yusuf, 1980'lerdeki Merva gibi Batılı-olan'a karşı çıkmaktaydı.

Aynı hususta BBC ile yapılan bir röportajda “(...) Batı eğitimi İslam inançlarına aykırı konulara sahiptir. Yağmur gibi. Biz onu güneşin sebep olduğu buharlaşmanın yoğunlaşarak yeryüzüne inmesi olarak açıklamak yerine, Allah'ın yarattığına inanırız. Dünya'nın yuvarlak olduğunu söylemek gibi. Eğer Allah'ın öğretilerine aykırıysa, onu reddederiz.” beyanını vermiştir.

2009 Olayları ve Örgütün Yükselişi

2003 ile 2009 arasında polisle çatışmalarda yer almayan ve bu dönemde sempatic ve öğrencileriyle beraber Maiduguri'de faaliyetlerine devam eden örgüt için 2009 yılının Haziran ayı bir dönüm noktası oldu. Bir üyesi için düzenlenen cenaze töreninde, yeni yasalaşmış olan “motosiklet sürücülerinin kask kullanma zorunluluğu” talimatına uymadıkları gerekçesiyle çıkan arbedede 17 örgüt üyesi yaşamını kaybetti.

Olayın ardından Yusuf'un, polislerden intikam alınması yönündeki söylemleri neticesinde, örgütün tesislerine düzenlenen operasyonda Yusuf da dâhil olmak üzere 1000 cemaat üyesi öldü. Bilhassa Yusuf'un sağ ele geçirilip polis merkezindeki gözaltı sırasında öldürülmesi, polisin bu adaletsiz tutumuna karşı Boko Haram mensuplarında büyük tepki meydana getirmiştir.

2009 olayları örgütte önemli kayıplara neden olsa da bu olaylar, eylem yapmak için büyük bir motivasyon oluşturdu. Daha sonra, Aralık 2010'da Bauchi hapisanesine yapılan baskınla 100'ü cemaat üyesi 700 kişinin serbest bırakılması, Jos ve Maiduguri saldırılarında 86 kişinin ölümüne sebep verme eylemleriyle gündeme geldiler.

Örgütün bundan sonraki eylemleri kiliseler, birahaneler, aynı İslami görüşü taşımayan cemaatlerin bulunduğu camiler, üyelerinin bulunduğu hapisaneler, hükümet binaları, uluslararası örgüt binaları, kırsallar ve karakollara intihar saldırılarıyla zarar vermek; yabancı uyruklu kişileri, Batılı eğitim veren okullara giden öğrencileri, devlet yanlısı ünlü Müslüman vaizleri kaçırmak ve bazen de öldürmek şeklinde gerçekleşti.

Ağustos 2011'de, BM Karargâhı'na düzenlenen saldırı örgütün rüştünü ispat ettiği bir eylem olarak değerlendirilebilir. Uluslararası kamuoyunda geniş yankı bulan diğer eylemlerin ise Nisan 2013'te Baga Köyü'ne düzenlenip 185 kişinin ölümüne neden olan çatışma ve Nisan 2014'te Chibok kasabasındaki kız öğrencilerin okullarından kaçırılması oldu. Hükümet, Mayıs 2013'te bölgede sıkıyönetim ilan etse de olaylar durdurulamadı.

2015 yılındaki seçimlerde Müslüman bir başkan olan Buhari iş başına gelse de, Boko Haram'ın eylemlerinde bir azalma olmadı. Hükümetin de örgüte yönelik mücadelesi katlanarak sürdü. Köy ve resmi binalara yönelik saldırılarına devam eden Boko Haram için kırılma noktası, İD ile girilen ilişki oldu. 2014 yazında İD'e bağlılığını açıklayan ve kontrol altında tutma mücadelesi yürüttüğü Nijerya'nın kuzeydoğusundaki ve çevresindeki bölgelerin sözde İslam Devleti'nin Batı Afrika Vilayeti olduğunu ilan etti. İD'den aldığı lojistik ve finansal destekle beraber bölgede daha da güçlendi. Ancak Ağustos 2016'da İD, örgütün mevcut lideri Şekau yerine Barnevi'yi yeni lider olarak gördüğünü açıkladı. Bunun başlıca nedeni Barnevi'nin, örgütün kurucu lideri Yusuf'un oğlu olmasıydı. Bu durum, Boko Haram mensupları arasında

bir liderlik rekabetine ve örgütün bölünmesine neden oldu. İç rekabet ve gücün ikiye ayrılması sebebiyle son zamanlarda Boko Haram'ın eylemleri seyrekleşmiş durumdadır.

Boko Haram'ın Amaçları

Boko Haram'ın yekpare bir yapısı bulunmamaktadır. Birbirinden farklı görüşlere sahip çeşitli hücrelerden oluşan bir sisteme sahiptir. Bu yüzden örgüt içerisinde de amaçlar farklı tanınmıştır. Örneğin bir kesim Nijerya'da Şeriat'ın tesis edilmesini ilke edinirken, bir diğer kesim Boko Haram'ın küresel sözde cihatta etkin bir aktör olması gerektiğini savunmaktadır.

Örgütün kısa vadeli iki amacı vardır. İlki, tutuklu bulunan üyelerinin bırakılmasıdır. Bu noktada, kaçırılan kızlarla tutukluların takas edilmesini talep ettikleri bilinmektedir.

İkincisi ise, 2009 olaylarında Yusuf'un öldürülmesinden sorumlu olanların kovuşturulup cezalandırılması. Uzun vadede ise tüm ülke ve mümkünse Müslüman Afrika'ya yayılacak bir Şeriat yönetimini tesis etmeyi amaçlamaktadır.

Boko Haram'ın Ekonomik ve Lojistik Kaynakları

Boko Haram'ın bugün Kuzey Nijerya ve komşu devletlerde toplam 280.000 üyesi olduğu tahmin edilmektedir.

Üyelerin çoğunu da Elmeciri Sistemi'nde yetişen kişiler oluşturmaktadır. Özellikle üniversite öğrencileri arasında hızla yükselen bir üye oranına sahiptir. İşçi sınıfından üyeler, örgütün diğer iskeletini oluşturmaktadır.

Örgüt finans kaynaklarından ilki üyelerden toplanan günlük bağışlardır. Bunun yanında, ülkenin kuzeydoğu bölgelerinde yönetim kademesinde yer alan elitlerin, örgüte sponsor oldukları iddia edilmektedir. Bu isimlerden en önemlisi 2009 olaylarında öldürülen Borno Federe Devleti yönetim kademesinde yer alan Buji Foi'dir. Diğer önemli finansal kaynakları banka soygunlarıdır. İslami açıdan verdikleri faiz nedeniyle haram olarak değerlendirilen bankaların soyulması, meşru kabul edilmektedir. 2012'nin sonu itibariyle banka

soygunlarından 3,1 milyon dolarlık bir gelir elde edilmiştir. Son olarak da, El Kaide'nin Mağrip yapılanması AQIM'den, Suudi Arabistan ve İngiltere'den gelen fonların örgüte katkısı oldukça büyüktür.

Askeri eğitimlerinin bir kısmı Nijerya güvenlik görevlilerinden sağlanmaktadır. Ancak önemli kısmı Somali, Afganistan, Moritanya ve Mali'deki kamplarda eğitim görmüşlerdir.

Bilhassa 2004'te Moritanya'daki iç çatışmalarda paralı asker olarak kullanılan Nijeryalı militanların, dönüşlerinde Boko Haram saflarına katılması ve oradaki tecrübelerini aktarmaları önemli olmuştur. Ancak El Kaide'nin bölgedeki etkinliğinin tartışılmaya başlaması, 2012'den bu yana süregelen Mali olayları sebebiyledir.

1990'larla beraber özellikle Sovyetler Birliği'ne karşı Afganistan'da eğitim gören militanların dönüşüyle, Cezayir merkezli Selefî Dava ve Mucadele Hareketi (GSPC) kuruldu. 2000'lerde El Kaide'nin yeni alanlarından biri Mağrip bölgesi oldu. Mağrib el-Kaidesi olarak bilinen AQIM yapılanması, 2006'dan bu yana, BM ofisine saldırı, yabancıları kaçırıp fidye alma gibi eylemlere imza attı. AQIM Çad, Moritanya, Mali gibi Müslüman ülkelerde yer alan Selefî kökenli yapılanmalara silah ve mühimmat anlamında destek sağladı. Kıtada yer alan pek çok kampta askerî eğitim verildi.

Somali'de Eş Şebab, Mali'de Ensarüddin ve Nijerya'da Boko Haram, Müslüman Afrika'daki El Kaide'yle bağlantılı örgütler olarak bilinmektedir. Bu birliktelik Mali olaylarında gözükmüş, Mali ve Fransız askerlerine karşı AQIM, Ensarüddin, Boko Haram ve Batı Afrika'da Tevhit ve Cihat Cemaati aynı safta savaştı.

2009 yılında Afrika Birleşik Devletleri Ordusu (AFRICOM), El Kaide ve AQIM arasında somut bir bağlantı olmadığını ancak şüphelerin bulunduğunu vurgulamıştır. Bu şüphelerin en büyük sebebi ise saldırı biçimleri ve seçilen hedeflerin El Kaide saldırılarına benzer biçimde gerçekleşmesidir.

AQIM ise 2010 yılında "Nijerya'nın kuzeyindeki militanlara yardım etmeye hazır olduğunu" açıklamıştır. Ancak Mali olayları sırasında Boko Haram'ın AQIM ile bağlantılı olduğu ABD

Dışişleri Bakanlığı'na açıklanmıştır. İngiltere, Kanada ve ABD hâlihazırda Boko Haram'ı terörist bir örgüt olarak kabul etmiştir.

İD'in Orta Doğu'da ortaya çıkışı ile Boko Haram'ın rolü çok daha değişmiş ve İD'in başını çektiği küresel sözde cihat hareketinin önemli bir parçası haline almıştır. ABD'nin tutumu da 2014'ten itibaren daha sertleşmiş ve Nijerya hükümetine yönelik terörle mücadele yardımları arttırılmıştır. Aynı şekilde Fransa, İngiltere, Çin gibi güçler de finans ya da istihbarat alanındaki paylaşımlarıyla Boko Haram'la mücadelede merkezi hükümete destek olmaktadır.

Uluslararası Yansımalar ve Örgütün Geleceği

Özellikle 2014 Nisan'ında meydana gelen kız öğrencileri kaçıрма olayıyla beraber örgüt, uluslararası kamuoyunun dikkatlerini üzerine çekti ve neredeyse küresel bir farkındalık yaratıldı. Boko Haram'ın gündeme gelmesinin nedenleri şöyle sıralanabilir:

Birincisi, Afrika'nın Mağrip ve Sahil bölgelerinde gözlemlenen silahlı örgütlerin El Kaide/İD bağlantılı hareket etmeleri ve küresel sözde cihadın yeni aktörleri olarak ön plana çıkmaları, dünyanın ve özellikle ABD'nin dikkatini çekmektedir.

İkinci olarak Nijerya, Afrika'nın birinci, dünyanın altıncı büyük petrol üreticisi durumdadır. 2000'li yıllarla beraber Arap Yarımadası ve Basra Körfezi'ne alternatif bir petrol üssü olarak Çin, Hindistan gibi gelişmekte olan güçlerin ilgi odağı haline gelmiştir.

Bu nedenle Batılı güçler bölgeyi denetim altında tutmak ve hükümeti baskı altına almak için Boko Haram faaliyetlerinin doğurduğu zararlara bizzat müdahale etme isteğindedir. Nitekim kız kaçıрма olaylarının hemen ardından ABD, İngiltere, Fransa ve Çin uzman ekiplerle olayın içerisinde yer almışlardır. Nijerya hükümeti de bu müdahaleyi olumlu karşılamıştır.

Üçüncüsü, 21. yüzyılda büyük bir pazar olan Afrika'da ciddi bir güç mücadelesinin gerçekleşmesi beklenmektedir. Kapitalizmin yeni yayılma alanı olarak görülen Afrika'da, bundan sonraki dönemde, Fildişi, Mali ve Orta Afrika'daki insani müdahaleler gibi birtakım eylemler beklenmektedir. Zira Batılı güçler Afrika'daki egemen konumlarını sarsacak ve onlarla rekabet edecek yeni ülkelerin peyda olmasından rahatsız durumdadırlar.

Dördüncü olarak, İD'nin nüfuz alanını artırmasının önüne geçilmek istenmektedir. Bu bağlamda Afrika gibi yeni eylem sahalarının ve silahlı örgütlerin güç boşluğundan yararlanarak ortaya çıkmalarının görece daha kolay olduğu bir bölgede, küresel güçler, terörün domino etkisiyle ülkeden ülkeye sıçramasına karşı temkinli bir tavır takılmaktadırlar.

Son olarak, Boko Haram içerisindeki liderlik mücadelesi sürecektir gibi durmaktadır. İD'in Irak ve Suriye'deki geleceği ile dünyanın diğer bölgelerindeki geleceği birbiriyle doğrudan ilişkilidir. Boko Haram'ı kimin yöneteceği ve Nijerya'daki faaliyetlerinin nereye doğru evrileceği de; Orta Doğu'ya sıkışan ve çözüm arayan küresel güç mücadelesinin neticesine bağlı gibi durmaktadır.

Arş. Gör. Ahmet Göksel ULUER

Necmettin Erbakan Üniversitesi

09.05.2017